

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA FRAZEOLOGIZMLARNING SEMANTIK VA LINGVO KULTUROLOGIK TAHLILI

Fayzullayeva Zahro Farhod qizi

Axborot texnologiyalari va menejmenti universiteti magistranti

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologizmlarning semantika lingvokulturologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Frazeologik birliklarning mazmuniy jihatlari, ularning xalq mentaliteti, urf-odatlar va madaniy qadriyatlar bilan bog'liqligi yoritilgan. Shuningdek, ikki tildagi frazeologizmlarning o'xshash va farqli jihatlari misollar asosida taqqoslab o'rganiladi. Maqola tarjima jarayonida frazeologik birliklarni to'g'ri talqin qilishning ahamiyati haqida ham mulohazalarni o'z ichiga oladi.*

Kalit so'zlar: *frazeologizm, semantika, lingvokulturologiya, tarjima, milliy mentalitet.*

ABSTRACT: *This article analyzes the semantic and linguocultural features of phraseological units in English and Uzbek. It explores the meanings of idioms and their connections with national mentality, customs, and cultural values. The article compares similarities and differences between the two languages' phraseological expressions through examples. It also discusses the importance of accurate interpretation of idioms during translation.*

Keywords: *phraseological unit, semantics, linguoculture, translation, national mentality*

Kirish Onomastik birliklar — tilning nomlovchi birliklari bo'lib, odatda shaxs, joy nomlari, tarixiy hodisalar nomlari kabi ma'nolarga ega. Ingliz va o'zbek tillarida onomastik tarkibli iboralar tilning leksik, semantik, morfologik va pragmatik qatlamlarida o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ushbu maqolada ikki tilning onomastik birliklari lingvistik va madaniy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ingliz tilidagi onomastik birliklar

Ingliz tilida onomastik birliklar ko'pincha global voqealar, texnologik yangiliklar bilan bog'liq bo'lib, nomlashda frazeologik birliklar, predloglar, fe'l shakllari muhim rol o'ynaydi. Ingliz onomastik birliklari ko'proq universal madaniy kontekstga ega bo'lib, leksik tarkibida tarjima jarayonida farqlanishi mumkin. Masalan, shaxs nomlari ko'pincha qisqartma shakllarda (William – Will) yoki turli shakllarda ishlatiladi. O'zbek tilida onomastik birliklar ko'proq tarixiy meros, diniy qadriyatlar va milliy madaniyatni aks ettiruvchi birliklardan iborat. Toponimlar (joy nomlari), antroponimlar (shaxs nomlari) milliy lingvokulturologik xususiyatlarga ega bo'lib, ular morfologik qo'shimchalar va so'z tartibi orqali ifodalanadi. O'zbek tilida onomastik birliklar kontekstual va pragmatik jihatdan boy bo'lib, milliy identifikatsiyani saqlashga xizmat qiladi.

Semantik jihatdan ingliz onomastik birliklari ko'proq keng ma'noli, universal ranglarga ega bo'lsa, o'zbek tilida ular ko'proq aniq, kontekstga bog'liq semantik xususiyatlarga ega.

- Morfologik tarkibda ingliz tilida ko‘proq oddiy shakllar kuzatilsa, o‘zbek tilida qo‘shimcha va kontekstga asoslangan hosilalar ko‘proq tarqalgan.

- Pragmatik va madaniy funksiyada onomastik birliklar har ikki til uchun milliy madaniyatni aks ettiruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Frazeologizmlar har bir xalq tilining rang-barangligi, tarixiy va madaniy xotirasini ifodalovchi muhim lingvistik birliklardir. Ular tildagi obrazlilik, emotsional ta’sirchanlik, milliy kolorit kabi xususiyatlarni o‘zida mujassam etgan bo‘lib, ko‘pincha ko‘chmama’noda qo‘llanadi. Frazeologizmlarni o‘rganish faqat lingvistik nuqtai nazardan emas, balki ularning orqasida turgan xalqning tafakkur tarzi, madaniy merosi va hayot tarzi haqida tasavvur hosil qilish imkonini beradi. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklar semantikvalingvokulturologik jihatdan tahlil qilinadi. Har ikki tilda mavjud bo‘lgan frazeologizmlar qiyoslab o‘rganiladi, ularning tarjima jarayonidagi o‘ziga xosliklari va muammolari yoritiladi.

Frazeologizmlarning semantik xususiyatlari. Frazeologik birliklarning semantikasi, ya’ni ma’no tarkibi ularning tarkibiy qismlaridankelibchiqmaydi. Masalan, ingliz tilidagi “spill the beans” iborasi bexosdan sirni ochib qo‘yishni bildiradi. Uning so‘zma-so‘z tarjimasi “dukkaklilarni to‘kmoq” bo‘lsa-da, bu ifoda realma’noda emas, balki ko‘chma, obrazli shaklda qo‘llanadi.

Xuddi shunday, o‘zbek tilida “og‘zidan chiqib ketdi” iborasi hamsirni bilmasdan aytib yuborishni anglatadi. Bu ikki ibora mazmunan o‘xshash bo‘lib, semantik jihatdan bir-biriga yaqin turadi. Biroq ular har xil obrazlar asosida qurilgan: ingliz tilida bu ovqat/dukkaklilar metaforasiga asoslangan bo‘lsa, o‘zbek tilida og‘iz – nutq – nazorat konsepsiyasiga tayangan.

Boshqa misollar:

- “Break the ice” (ingliz.) – “Suhbatni ochmoq” → o‘zbekchada “Yuz-ko‘z ochdi” kabi.
- “Turn a blind eye” – “Ko‘rmaslikka olib bormoq” → “Ko‘z yummoq”.

Bu iboralar aniq madaniy kontekst va kollektiv tajriba asosida shakllangan bo‘lib, ularning semantik strukturalari tahlili frazeologizmlarning chuqur ma’no qatlamlarini ochib beradi. Lingvokulturologik jihatlar frazeologizmlar faqat til hodisasi emas, balki ularning ortida yotgan xalqona dunyoqarash va qadriyatlar majmuasidir. Har bir til o‘z frazeologizmlari orqali o‘ziga xos tafakkur tarzini namoyon etadi.

Misol uchun: • O‘zbek tilida: “Ko‘ngli tog‘dek” – bu ibora keng fe’llilik, saxiylik va yuksakinsoniy fazilatni bildiradi. Bu xalqning mehmondo‘stlik, mardlik va saxovatga asoslangan qadriyatlariga mos keladi.

• Ingliz tilida: “Cold feet” – bu ibora qo‘rqib, biror ishni qilishdan voz kechishma’nosini beradi. Ingliz tilida bu ibora ish boshlash oldidan paydo bo‘ladigan shubha va xavotirni tasvirlaydi. Milliy mentalitetga bog‘liq yana bir misol:

• “Tush ko‘rmoq” (o‘zbekcha) iborasi ko‘pincha ilohiy yoki bashoratli ma’nokasbetadi. O‘zbek xalq og‘zaki ijodida tushlar muhim ahamiyatga ega.

• Ingliz tilida esa “It’s just a dream” yoki “Daydreaming” kabi iboralar tushni ko‘proq havoyi, asossiz xayollar deb baholaydi.

Bu farqlar xalqning diniy qarashlari, tarixiy tajribalari va madaniy stereotiplarigabevositabog‘liqdir. Tarjimadagi muammolar Frazelogik birliklarni boshqa tilga tarjima qilish murakkab jarayon hisoblanadi. Chunkiularning ma’nosi ko‘p hollarda metaforik va kontekstual bo‘lib, bevosita tarjima qilishkulgiliyoki noto‘g‘ri tushunishga olib kelishi mumkin.

Frazelogizmlar har ikki tilning lingvokulturologik xazinasini sifatida o‘rganilishi kerak. Ularxalqning dunyoqarashi, axloqiy me’yorlari, madaniy qadriyatlari, tarixiy tajribasi vaemotsionalifodalarini o‘zida mujassam etgan. Ingliz va o‘zbek tillarida mavjud bo‘lganfrazelogikbirliklarning semantik va lingvokulturologik tahlili ikki xalq tafakkurining umumiyvafarqlijihatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Shuningdek, frazeologizmlarni tarjima qilishda ularning semantik ma’nosi bilanbir qatordauslubiy xususiyatlari, konnotatsiyalari va madaniy fonlarini ham inobatga olishzarur. Bu esa tarjimon oldiga katta mas’uliyatni qo‘yadi va tarjima jarayonini yanada murakkablashtiradi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi onomastik tarkibli iboralar lingvistik jihatdan bir-biridan farqlanishiga qaramay, har ikkisi til va madaniyat o‘rtasidagi qadr-niyatni ifodalovchi muhim vositadir. Tarjima va til o‘rganishda onomastik birliklarning ushbu xususiyatlarini hisobga olish katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kunin A.V. (1996). Course of Phraseology of Modern English. M.: VysshayaShkola.
2. Bobojonov Sh. (2010). O‘zbek tilida frazeologik birliklar va ularningtarjimasi.Toshkent: Fan.
3. Moon R. (1998). Fixed Expressions and Idioms in English: A Corpus-BasedApproach.Oxford University Press.
4. Abdurahmonova M. (2020). Lingvokulturologik aspektda frazeologikbirliklar.Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
5. Cowie A.P., Mackin R., McCaig I.R. (1993). Oxford Dictionary of EnglishIdioms.Oxford University Press.
7. Omonov, Bahodir Nurillayevich. "MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA–MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 4.21 (2024): 529-535.
8. Nurillayevich, O. B. "ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР." *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL,(SI-1)* (2022).
9. Омонов, Баходир Нуриллаевич. "Идейно-политический путь просветительского и джадидского движения." *Gospodarka i Innowacje* 44 (2024): 235-242.
10. Omonov, B. N. "O ‘zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari." *Философия и право* 28.2 (2024): 41-43.
11. Omonov, Bahodir. "EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O ‘RNI." *Modern Science and Research* 4.3 (2025): 125-128.

12.Omonov, B. N. (2024). MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA–MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(21), 529-535.

13.Nurillayevich, O. B. (2022). ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР. *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL*, (SI-1).

14.Омонов, Б. Н. (2024). Идейно-политический путь просветительского и джадидского движения. *Gospodarka i Innowacje*, 44, 235-242.

15.Omonov, B. N. (2024). О ‘zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari. *Философия и право*, 28(2), 41-43.

16.Omonov, B. (2025). EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O ‘RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 125-128.

17.Nomozov, Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS* 1.2 (2024): 113-118.

18.O‘G‘Li, Nomozov Xurshid Shavkat. "YUKSAK AXBOROT MADANIYATI–INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN RATSIONAL FOYDALANISH SHARTI." *Research Focus* 2.6 (2023): 105-110.

19.Nomozov, Xurshid. "THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS." *Gospodarka i Innowacje* 22 (2022): 229-231.

20.Shavkat o‘g‘li, Nomozov Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA‘SIRIDA SODIR BO ‘LAYOTGAN NEGATIV

21.IJTIMOIYLASHUV SHAKLLARI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G ‘OYALAR* 1.2 (2024): 52-58.

22.Nomozov, Xurshid. "JAMIYAT IJTIMOIYLASHUVIDA INSTITUTLARI O‘RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O ‘RNI." *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION* 1.2 (2024): 83-88.

23.Nomozov Xurshid Shavkat o‘g‘li. "YOSHLARNING IJTIMOIYLASHUVIDA INTERNET TARMOQLARINING O‘RNI." *Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta‘limning o‘rni hamda rivojlanish omillari* 5.2 (2025): 27-31.

24.Shavkat o‘g‘li, Nomozov Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA‘SIRIDA SODIR BO ‘LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOIYLASHUV SHAKLLARI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G ‘OYALAR* 1.2 (2024): 52-58.

25.Shavkat o‘g‘li, Nomozov Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G ‘OYALAR* 1.2 (2024): 48-51.

26.Shavkat o‘g‘li, Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJINING O ‘SMIRLAR HAYOTIGA TA‘SIRI." *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 1285-1287.

27.Nomozov, Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS* 1.2 (2024): 113-118.

28.Nomozov, Xurshid. "THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS." *Gospodarka i Innowacje* 22 (2022): 229-231.

29.Xurshid, Abdullayev. "GLOBAL MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO 'LLARI." *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi* 19.1 (2025): 299-303.